

Ruumiilliset tilat

Tavanomainen arki ja kerrottu vammaisuus

MERJA TARVAINEN

Vammaisuudesta ja ruumiillisesta toimijuudesta kerrotaan tarinoina arjen esteistä yksityisissä ja julkisissa tiloissa. Elämäkerrallisissa ”Vammaisena Suomessa” -kirjoitus-kokoelman teksteissä avautuu näkökulmia esteettömyyden ja esteiden kokemuksiin tavanomaisen arjen tasolla. Samalla rakentuu kerrontoja vammaisuudesta ja toimi-juudesta sekä arkisina että yhteiskunnallisina ilmiöinä.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Tavanomainen elämä, tilat ja toimijuus

Tavanomainen elämä on ajankohtainen vammais-poliittinen pyrkimys (Varhila & al. 2015). Se on myös moniselitteinen termivalinta, joka herättää kysymään, mistä tai kenen tavanomaisesta elämästä oikein puhutaan. Tavanomaisen elämän käsi-te rinnastuu arkeen tai ainakin tulee lähelle ar-jen käsitettä. Vammaispolitiikan kriittisenä käsi-teenä sillä voidaan viitata esimerkiksi kodin tiloi-sa toimimiseen, kotiovesta ulosmenemiseen, toi-mintaan julkisissa tiloissa ja matkantekovälineis-sä. Tavanomaisuus viittaa tällöin suhteellisen ylei-siin arkisiin toimintoihin. Kriittisiksi kysymyksik-si ne tulevat silloin, kun niiden toteutus ei suju, vaan toimija kohtaa esteitä. Tietopohjan vahvista-minen vammaisuudesta ja käytännön arjesta on myös Yhdistyneiden kansakuntien (YK) vammais-yleissopimuksen (CRDP) ydinaluetta. Vammais-yleissopimukseen sisältyy myös pyrkimys edistää esteettömyyttä ja vahvistaa tiedontuotantoa vam-maisuudesta yhteiskunnassa. (Varhila & al. 2015, 44, passim.) Tässä artikkelissa keskitytään tavan-

omaisen arjen tiloihin, joita tutkitaan ruumiillisen toimijan kokemuksina.

Arkiset toimet voivat kenties vaikuttaa triviaalil-lta tutkimuskohteelta. Ne ovat tavanomaisen elä-män ydinaluetta, jossa koetaan myös vammais-poliittisten esteettömyystavoitteiden toteutumatai toteutumattomuudet. Trivialiteeteiksi ajateltu-jen arkisuuksien tutkiminen voi olla myös yhteis-kuntapolitiikan käytännön testausta (Tedre 2004, 60). Arkisia tapahtumia voi ajatella myös tilantei-den tiivistyminä, joissa tulevat vastaan arjen esteet, kuten korkeat kynnykset tai avautumattomat ovet. Esteiden tai esteettömyyden myötä konkre-tisoituvat tilasuhteet ja toimijakäsitykset. Toimi-juuteen sisältyy myös ruumiillisuus. Tavanomai-set tilat koetaan, kohdataan tai väistetään ruumiil-lisena toimijana. Tässä tutkimuksessa tarkastelen kertomuksia ruumiillisesta toimijuudesta tavan-omaisissa tiloissa. Kertojina ovat ihmiset, jotka osallistuivat Vammaisena Suomessa -kirjoituske-ruuseen. Artikkelin teemana on arki tavanomai-sissa tiloissa ja kohdeilmionä ruumiillisuus ja vam-maisuus. Tutkin aihetta tarinallisen kiertokulun menetelmin ja käsitteellistän sitä *tilan* käsitteellä. Muut avainkäsitteet ovat *toimijuus* ja *arjen tekno-logiat*. Avaan näiden perusteita seuraavaksi.

Artikkeli on syntynyt osana Ruumiillisen erilaisuuden tarinat -tutkimushanketta, jota rahoittaa Suomen Akate-mia (päättösno: 299172). Kiitän tutkimusryhmäämme ja erityisesti hankkeen johtajaa professori Vilma Hännistä.

Toimijuus arjen, ruumiin ja tilan suhteissa

Elämästä kerrotaan suhteessa tiloihin (*spaces*). Aika on toki elämästä kertomisen keskeinen ulottuvuus: elämää, tapahtumista ja muutosta kerrotaan suhteessa aikaan. Elämäkertojen tarkastelussa aika on ollut keskeinen analyysin kohde, ulottuvuus ja käsite. Ajan ohella suhteet tilaan ja tiloissa määrittelevät elämästä kertomista. Elämäkerrallisten esitysten tilasuhdetta kuvataan siinä määrin perustavanlaatuisesti, että on jopa esitetty, ettei kerrontoja elämästä oikein edes voi ajatella ilman niiden yhteyttä tilaan. (Kilian & Wolf 2016, 1.) Tämä kytkeytyy laajempaan tilojen merkitystä painottavaan näkökulmaan yhteiskuntatieteissä, jota on kutsuttu jopa ”käänteeksi” (*spatial turn*). Yhteiskuntatieteellisessä tilatutkimuksessa voidaan tarkastella esimerkiksi konkreettisten tilojen ja esineidenkin vaikutusta ihmisten sosiaalisessa elämässä. Kerrotun elämän tilasuhde kytkeytyy myös olemisen tilallisuuteen, paikallisuuteen ja tilanteisuuteen. (Mezei & Briganti 2012, 4–8; Kilian & Wolf 2016.) Tila määrittää myös toimijuutta. Tämän se tekee muun muassa konkreettisin, symbolisin ja sosiaalisin elementein, jotka ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Tilallisissa – ja usein tilanteisissa – toimijuuden suhteissa on läsnä myös toimijuuden ruumiillinen väijäämätömyys. Läsnäolo tilassa edellyttää usein sitä, että ihmisen on oltava siellä läsnä ruumiillisesti.¹

Ruumiillisuus on ollut yhteiskuntatieteissä ja erityisesti vammaistutkimuksessa väistetty, vaiettu ja vierastettu. Se on kuitenkin ollut ikään kuin poissaolevasti läsnä. (Thomas 2007, 120–153; Jokinen & al. 2004.) Vammaistutkimuksessa vaikeaminen ja vaikeus liittyvät lääketieteellisen tulkintatavan valta-asemaan, jonka perustalta on rakennettu myös muita kulttuurisia tulkintoja vammaisuudesta. Vammaisuuden lääketieteellinen tulkintatapa viittaa yksilöön ja hänen ominaisuuksiinsa, usein juuri fyysiseen ruumiiseen, keskittyvään näkökulmaan. Tällöin yksilö asettuu kohteeksi, ei toimijaksi tai subjektiksi. Pyrkimys tulkita vammaisuutta yhteiskunnallisena ilmiönä vahvistui 1900-luvun jälkipuoliskolla. Vammaisuuden sosiaalisena mallina tunnettu tulkinta käänsi määrittelyn yksilöstä rakenteisiin. (Oliver 1996; 2013, ks. ruumiillisen tilasuhteen teoretisoinnista Freund 2001 [2010].) Sen keskeinen kontribuutio

on tulkita vammaisuutta yhteiskunnallisin, ei siis lääketieteellisin, termein.

Rakenneselitysmallin oheen on sitemmin tuotu esimerkiksi toimija- ja suhdenäkökulmia. Yksilötoimijan tai kokemusten tarkastelua on saatettu jopa vierastaa, sillä sen on ajateltu väijäämättä vievän lääketieteestä innoittuvaan vammaisuustulkintaan ja sen ruumiskäsitykseen. (Oliver 1996; 2013; Corcker & Shakespeare 2001; Julkunen 2004, 18.) Ruumiillisuuden huomioiva yhteiskuntatieteellinen tutkimus toimijuudesta voi kuitenkin avata näkökulmia toimijuuden rakentumiseen ja toimijana olemisen ulottuvuuksiin. Se voi vahvistaa yhteiskuntatieteellistä vammaistutkimusta. (Corcker & Shakespeare 2001.) Tämä merkitsee myös toimijakäsitysten avaamista ja vammaistulkinnoinnissa vahvasti vaikuttaneiden lääketieteellistettyjen ihmistulkintojen problematisointia. Käsitteet ruumiista vaikuttavat käsityksiimme toimijasta (ja päinvastoin).

Yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus lähestyy vammaisuutta yhteiskunnallisena, sosiaalisena ja poliittisena ilmiönä. Tällöin vammaisuutta ajatellaan ilmiönä, jossa on kyse toimintaympäristön, usein yhteiskunnan, asettamien vaateiden ja toimijan toimintavalmiuksien epäsuhdasta. Lisäksi yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus kiinnittyy vahvasti kansalaisuuden tutkimukseen. Tämä osoittaa pyrkimystä kiinnittää vammaisuuden tulkintoja yhteiskuntatieteelliseen keskustelu-yhteyteen lääketiedevetoisten tulkintojen sijaan. Lisäksi se toimii myös kriittisenä osoittimena kansalaisuuden ehdoista ja toteutumattomuuksista. (Giddens & Sutton 2014, 163.) Kansalaisuus on yhteiskuntapoliittinen jäsenyystermi, jonka kokemusta voidaan lähestyä kerrotun kansalaisuuden (*narrated citizenship*) kautta. Kerrottu kansalaisuus sanoittuu usein arkipäivän tapahtumista.

Arki on tuttu mutta hankala käsite. Näinhän tutut käsitteet usein ovat. Arki-käsitteen tuttuus (voi) antaa ymmärtää myös, että olisi jokin yhteisesti jaettu arki. Arki on kuitenkin mitä moninainen ja määritelmäpakoisin. Arjelle on tavanomaisista jokapäiväisyys, erilaisten tapahtumisten yhteenkietoutuminen ja rinnakkaisuus. Siihen liittyy toistuvuuden ja katkoksen alituinen vuoropuhelu. Yhtäältä arkea puhutaan usein rutiineiksi. Toisaalta voidaan ajatella, että juuri arki on yllättävää, pienten tapahtumisten sidosteisuutta tai muuttuvuutta. (Jokinen 2005.) Kerrotussa elämässä arki liittyy toistuvuuden ja muutoksen sanallistamiseen. Tätä pyrkii kiteyttämään myös vammaispoliittinen termi ”tavanomainen elämä”.

¹ Virtuaaliteknologia ja etäyhteydet luovat ruumiillisen läsnäolon, tilan ja paikattomuuden suhteeseen uusia ulottuvuuksia, mutta tästä tarkastelusta olen rajannut ne pois.

Seuraavaksi avaan tutkimusasetelman. Tämän jälkeen esittelen tulokset, josta jatkan johtopäätöksiin ja pohdintaan.

Tutkimusasetelma ja tutkimuksen toteutus

Tutkin kerrontoja ruumiillisesta toimijasta tavanomaisissa arjen tiloissa. Millaisina kertojat kuvaavat elämänsä tavanomaisia tiloja ja omaa ruumiillista toimijuuttaan niissä? Avaan tätä toimijuuden, tilasuhteen ja arjen teknologian käsittein.

Ymmärrän toimijuuden tilanteisena ja sidoksissa tilaan ja suhteisiin. Ruumis on toimijan väistämättömän ulottuvuus (Thomas 2007, 141–143), ja kokemukset ovat näin ollen enemmän tai vähemmän ruumiillisena toimijana elettyjä. Käsitteet toimijasta vaikuttavat esimerkiksi tilojen tekemiseen ja niissä olemiseen. Tilalla tarkoitan toisaalta konkreettisia tilasuhteita, jotka eletään paikoissa, kohteissa ja sijainneissa (esim. Hubbard & al. 2004, 5). En kuitenkaan jätä kokemuksen tutkimista vain tiettyyn paikkaan, vaan pyrin tavoittamaan niiden tilasuhteita. Julkisen tilan tilasuhteita on lähestytty esimerkiksi niiden saavutettavuuden ja yhteisyyden sekä toimijuussuhteen kautta. Toimijuussuhde tarkoittaa tällöin erityisesti sitä, luoko tila syrjimättömyyden paikkoja vai yksittäisen toimijan rajoitteita korostavia tiloja. (Parkinson 2012, 49.) Tilalliset järjestykset jäsentävät ruumiillista toimijuutta (Turner 2008, 39–40). Ruumiista ei kuitenkaan välttämättä kerrota esimerkiksi fyysisenä tai vain toimintakyvyn (tai sen puutteiden) kautta, vaan siitä kerrotaan suhteessa erilaisiin tekijöihin. Tekijät voivat olla esimerkiksi sosiaalisia tai materiaalisia. Tällöin fokus on eletyssä ja koetussa ruumiillisuudessa.

Tilaa on perinteisesti käsitteellistetty yksityisen ja julkisen ulottuvuuden avulla. Tähän liittyy monia rajanveto-ongelmia. Yksityisen ja julkisen välisessä rajanvedossa on monia käsitteellisiä ja käytännöllisiä hankaluuksia silloinkin, jos asiaa ajatellaan konkreettisten tilojen kannalta. (Turner 2008, 38–39; Mezei & Briganti 2012.) Eräs mahdollisuus lähestyä koettuja tiloja liittyy toimintatapoihin eli siihen, miten tilat eletään (esim. Arendt 2002). Tässä lähestyn niitä *tavanomaisina*, millä tarkoitan yhtäältä toistuvuutta ja toisaalta sitä, että ne ovat yleisemminkin tiloja, joissa ihmiset elävät. Osoitan myös, miten kerronnat ruumiista nivoutuvat tiloihin. Arjen teknologioilla viittaa ko-

koavasti teknikoihin ja välineisiin, joita kerrotussa arjessa kohdataan. Arjen teknologiat toimii ko-koavana terminä, joka avautuu sekä konkreettisiin (esineet) että abstraktimpiin (apuvälineet toimijuuden edistämisenä) suuntiin. (Ks. myös Mezei & Briganti 2012; Teyssot 2013.) Käytän tätä käsitteparia avaamaan kerrontoja jokapäiväisestä ruumiin kokemisesta.

Vammaisuuden ja ruumiin tulkinnot voivat helposti kilpistyä fyysisten tai ulkoapäin lueteltujen seikkojen kategoriaksi (Thomas 2007, 120–153; ks. myös Oliver 2013; 1996). Luen kokemuksen ruumiillisuutta ja ruumiillisuuden kokemusta näistä elämäkertoista, joiden eräänä säikeenä kulkee pohdinta vammaisuudesta. Etsin myös metodologisia mahdollisuuksia lähestyä ruumista yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisesti (erityisesti vammaispoliittisesti) kiinnostavalla tavalla. ”Sosiaalipoliittisesti relevanttia ruumista” voi kuvata lähestymistapana, joka huomioi ja yhdistää erilaisia ruumiintulkinnan ulottuvuuksia, joista keskeisimpiä ovat materiaaliset, konstruktionistiset ja fenomenologiset lähestymistavat (Julkunen 2004, 20). Ajattelen kuitenkin myös, että erityisesti kokemuksia tutkittaessa on syytä antaa tilaa kertojalle ilman että ennalta-annetusti asettaa ruumiin kerronnan rajat (esim. Braidotti 2002).

Artikkelin aineistona on elämäkerrallisia tekstejä ”Vammaisena Suomessa” -kokoelmasta. Kokoelma muodostui Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) ja Kynnys ry:n järjestämässä elämäkertakeruussa (2013–2014), jonka saate alkoi lauseella ”Millaista on vammaisten ihmisten elämä Suomessa?”. Vammaisuuden aikasidoksinen määrittely, muuttuvuus ja monimuotoisuus oli myös huomioitu saateen viestissä: vammaisuutta luonnehdittiin muun muassa ”ajassa muuttuvaksi”. Lisäksi ohjeistettiin, ettei kaiken kerrotun tarvinnut liittyä vammaisuuteen. Saatteessa haastettiin myös pohtimaan omaa suhdetta vammaisuuteen. (SKS 2013.) SKS:n kansanrunousarkiston kokoelmiin kuuluva aineisto koostuu 37 kirjoittajan tekstistä, jota on yhteensä 1 797 sivua.

Tässä analysoimani kerronnat valitsin niiden arkisidoksen vuoksi: niissä kuvataan tavanomaisen elämän tapahtumia, kuten istumista ja liikkumista yksityisissä tai julkisissa tiloissa (SKS KRA 2014). Kyse voi olla yksittäisen tapauksen kuvauksesta tai yleistyneen arjen kerronnasta, hetken tihentymästä kerronnaksi. Molemmissa tapauksissa niissä neuvotellaan kulttuuristen tulkintatapojen kanssa tiloista, toimijuuksista ja arjen

teknologioista. Kerronnoissa pohditaan vammaisuutta elämästä kertomisen kautta. Keskityn tässä tilasuhteiden näkökulmaan. Tilasuhteet ovat osa myös esteettömyyden kysymystä, joka puolestaan on nykypäivän vammaispolitiikan ydintä.

Kokemusta vammaisuudesta sanallistetaan erilaisin kerronnallisin resurssein. Tulkintaa voi ohjata esimerkiksi sosiaalinen, yhteiskunnallinen, lääketiedevetoinen tai oikeusperustainen tulkintatapa. Tässä dialogissa rakennetaan myös tulkintoja vammaisuudesta suhteessa elettyyn. Eletyn taipumista kerrotuksi rytmittävät erilaiset kerronnan keinot ja kulttuuriset tavat. Hyödynnän analyysisä tarinallisen kiertokulun ideaa (Hänninen 1999; 2004). Kerronnan voi ajatella olevan alati dialogissa sisäisen tarinan ja sosiaalisen tarinavaranon kanssa. Sosiaalinen tarinavarananto antaa eletylle tulkintaresursseja, ja joskus ne voivat olla kokemuksen tulkinnoille rajallisia. (Hänninen 1999, 21–22.) Tutkimus usein laajemmasta yhteiskuntapolitiitisesta ja yhteiskunnallisesta kehyskertomuksesta kuulumattomiin jäävästä arjesta luo dialogia. Vuoropuhelussa saadaan kuuluviin kokemuksia ja laajennetaan sosiaalista tarinavaranantoa. Olennainen menetelmällinen kiintopisteinen on tilanteisuus (situaatio), jota voidaan ymmärtää myös olosuhteina (*conditions*) (Hänninen 1999, 21–22). Ymmärrän kerronnan tilanteisena – ja siten muuntavana, elävänä. Kerrotut tilanteet voidaan tässä yhteydessä ymmärtää tihentyneinä hetkinä, joihin tiivistyy merkityksellisiä kokemuksia. Tihentyneessä hetkessä kerrotuksi tiivistyy jotain laajempaa kuin vain yksittäinen tilanne.

Tutkimusprosessi käynnistyi vapaalla tutustumisella aineistoon, jonka rinnalla kulki aineiston litterointityö.² Työ toi lähituntumaa aineistoon. Lähtökohtaisesti minua kiinnosti aineistossa kerrottu toimijuus, ruumis ja arki. Olen aiemmin tutkinut vammaispolitiikkaa, ja tämän aineiston kautta oli mahdollista tutkia kerrottuja kokemuksia esteettömyydestä käytännössä. Tarinallisen kiertokulun ajatusta myötäillen ajattelen kokemuskerrontojen käyvän dialogia eletystä kertomisesta tarinavaranon ja sisäisen tarinan kanssa. Minua motivoi myös se, että vammaisuuden tutkimuksessa on jo jonkin aikaa kiinnitetty huomiota kokemusten tutkimuksen vähäisyyteen ja tar-

peellisuuteen (esim. työelämästä, Teittinen 2015, 89). Tässä artikkelissa fokus on vammaispoliittisen ydintavoitteen, esteettömyyden, käytännön kokemuskerronnoissa.

Tutustuessani aineistoon tarkemmin huomasin siinä arkisia estetarinoita, joita ryhdyin kartoittamaan tarkemmin. Kerrontoja nykypäivän arjesta esiintyi noin kolmellakymmenellä litteraatioivulla. Kerrontojen muoto ja pituus vaihtelivat lyhyestä maininnasta pidempiin kuvauksiin tavanomaisesta elämästä, ja joissakin oman nykyarjen kuvaus oli koko elämäkerran pääsisältö. Kerrotut tilat ja tilanteet ovat verraten jokapäiväisiä, tavanomaisia ja yleisiä. Tämän vuoksi niiden kautta saattoi avata dialogia esteettömyysilmiöistä. Keskityn lukemaan kerrontoja tarinallisen kiertokulun menetelmin. Jäsensin lukemista käsitteellisillä valinnoilla yksityisen ja julkisen tilan ulottuvuudella. Tämä jaottelu havainnollistaa kerrottuja estekokemuksia ja ehkäpä myös kertomisen konventioita sekä avaa mahdollisuuksia tilasuhteiden problematisointiin.

Tulokset

Kertomukset toimijuudesta tavanomaisissa tiloissa jäsenyivät yksityiseen ja julkiseen tilaan. Yksityisen ja julkisen tilan avulla voidaan havainnollistaa elettyä tilaa toimijan olosuhteena. Jaottelu yksityiseen ja julkiseen tilaan on myös tavanomainen kerronnan keino, jonka kautta havainnollistuu tiloihin liittyviä vuorovaikutuskäytäntöjä. (Ks. myös Parkinson 2012, 49–62; Arendt 2002.) Kerrottu ruumiillisuus hahmottuu niissä suhteessa tilaan, toisiin ihmisiin ja arkisiin teknologioihin. Kerronnoissa keskeinen sija on tavanomaisten tilojen esteillä. ”Koko ajan mainostetaan esteetöntä liikkumista, mutta monesti on tullut eteeni, että ei se kyllä sitä ole mitä mainostetaan” (SKS KRA 2014, 503). Mitä koetut esteet sitten ovat?

Tavanomaisen yksityisen tilan esteet

Tavanomaisessa yksityisessä tilassa, kuten kotona, eletään usein totunnaisesti ja ajattelematta ruumista sen enempää. Kun ruumis ei toimikaan tilan edellyttämällä tavalla, se tulee kerronnan alueelle. Kokemus tulee ainakin sisäisen kerronnan alueelle ja mahdollisesti myös kerrotuksi muille. Kertomisen alueelle tuleminen tapahtuu esimerkiksi niissä tilanteissa, kun eletävän tilan ja ruumiin suhde on ristiriidassa. Ristiriita voi merkitä esimerkiksi kokemusta oman ruumiillisen toimijuuden ra-

² Aineisto koostuu kirjoitetuista teksteistä, jotka on valokuvattu tutkimuskäyttöön sitä säilyttävästä arkistosta. Litteroinnin tarkoitus oli yhtenäistää valokuvattu aineistokopio tekstinkäsittelyllisesti ja siten parantaa sen käytettävyyttä. Litteroin itse vain osan aineistosta.

jallisuudesta tai koetuista esteistä, jotka haittaavat toimijaa. Tällöin tavanomainen tila, usein tuttu ja toimijuutta tukevaksi oletettu, onkin esteellinen ja toimijuutta heikentävä.

Se mikä on [monelle] ihmiselle itsestään selvää, ei ole minulle koskaan ollut, (...) ikkunoiden pesu keväisin, mattojen tomutus ulkona (...). Aina on pyydyttävä [jotakuta] apuun. Jos otat jonkun siivouspalvelun, niin se maksaa aina ja onko siihen aina varaa, vaikka sen voi-kin vähentää kotitalousvähennyksenä. Kaikki kotihommat teen vielä itse kuten tiskaan astiat käsin (ei ole ollenkaan astianpesukonetta), imuroin lattiat, vaihdan peittävaatteet ja teen ruuan itse. (SKS KRA 2014, 503.)

Koti on tavanomainen jokapäiväinen tila. Kotikäsite on toki hankala, eikä se viittaa vain tilasuhteeseen. Kodin voi ajatella olevan tila, jolle ominaisina asioina pidetään usein olemisen luontevuutta, turvallisuutta ja tavanomaisuutta. (Imrie 2014 [2004]; ks. myös Mezei & Briganti 2012, 3–10.) Siellä eletään ja sieltä lähdetään liikkeelle muihin jokapäiväisiin tai harvemmin toistuviin tiloihin, kuten töihin, kouluun tai harrastuksiin. Koti voi olla myös tila, jossa monet arkisina itsestäänselvyyksinä pidetyt asiat ongelmallistuvat (Imrie 2014 [2004], 161).

Koti on arjen elämän tila, jossa erilaisia toimintoja, kuten istumista, liikkumista paikasta (esim. huoneesta) toiseen tai muita siirtymiä tehdään usein kiinnittämättä tekemiseen varsinaisesti huomiota. Esimerkiksi istumisen itsestäänselvyys avautuu toisin, jos mietitään, mitä jos istuin täytyy valita sen mukaan, onko siinä käsinojat vai ei. Jos istuin ”on liian matala[la] ja pehmeä (...) on minun todella vaikea päästä ylös ilman apua” (SKS KRA 2014, 033). Istuminen voi olla asia, jossa arjen teknologioiden ja avun tilanteisuus avautuu varsin konkreettisesti. Tuolien käsinojat voivat auttaa ylös ja toimia avustavana arkisena teknologiana. Jos niitä ei ole, tarvitaan avuksi inhimillinen käsipari. Ruumiin rajat näkyvät myös esimerkiksi istuimen korkeudessa ja kimmoisuudessa (”liian matala ja pehmeä”), jolloin istumasta noustakseen kertoja tarvitsee tulla autetuksi. Esimerkiksi näissä istumisen tilanteissa toimija tulee väijäämättä – ja ehkä tahtomattaankin – tietoiseksi ruumiistaan ja sen rajoista.

”Kotona en mahdu vessaan rollaattorin kanssa” (SKS KRA 2014, 033). Tässä ruumiillisen toimijan tavanomainen arkitilanne näyttäytyy tilojen ja arkisten teknologioiden ristiriitana. Tämänkaltaisissa arkisissa pysäytyspaikoissa tiivistyy ruumiillisen toimijan kohtaamia haasteita suhteessa tavan-

omaisen elämän arkisiin tiloihin. Kertojat jatka-
vat tavalla, jossa yksittäiset tilanteet punoutuvat yleisempään: ”Suunnittelijat ovat terveitä, nuoria ihmisiä joilla ei ilmeisesti ole vammaisten tarpeista ehkä mitään tietoa tai kokemusta” (SKS KRA 2014, 033). ”Vammaisena ihmisenä olen oppinut huomioimaan paljon sellaisia asioita, joita terveet ihmiset eivät tule ajatelleeksi, kuten mitä apuja tarvitsevat vanhuusiässä tai miksi tähän ei ole tehty esteetöntä liikkumisvaihtoehtoa” (SKS KRA 2014, 504).

Huomio kiinnittyy ”terveitä”-termiin. Kertojat asettelevat vastakkain ruumiinsa rajat arkisissa elämän tilanteissa kohtaavan ihmisen ja ”terveitä, nuoria” edustavat ruumiit, joilla ei ole ”tietoa tai kokemusta” tuosta arjesta, sen rajoista ja ”vammaisten tarpeista”. Kerronnat ammentavat kulttuurisista tulkintaresursseista, joissa oletustoimija on ”nuori” ja ”terve”, ja tilojen ruumiilliset suhteet ajatellaan tältä perustalta. Tämän toimija-oletuksen kanssa jollain tavoin ristiriidassa olevat kohtaavatkin sitten tilan ja toimijuuden ruumiillistuvat ristiriidat. Yhteiskuntatieteellisen vammaistutkimuksen näkökulmasta kyse on siitä, miten toimintaympäristöksi kutsutun paikan rajat voivat sitoa toimijuutta ruumiiseen, tehdä ruumiista joko pystyvän tai pystymättömän.

Kotia elettyinä tilana on tutkittu vain vähän vammaisuuden ja ruumiillisen kokemuksen näkökulmasta (Imrie 2014 [2004], 161). Koti on tila, jossa tavanomaista elämää eletään. Tavanomaisen elämän elettyväksi tekeminen kytketty myös vammaispalveluiden kenttään. Kuitenkin monet jokapäiväiset tilanteet ja tilat, jotka pyritään ottamaan huomioon esimerkiksi palveluiden suunnittelussa ja kohdentamisessa, ovat jääneet vaille tutkimusta. Myös kokemuksia kodista, usein tilasta jokapäiväisimmästä, ja sen merkityksistä on jäänyt katveeseen. Tämän kokemuksen kuuluville saattaminen antaisi konkreettista pohjaa myös palveluiden kehittämiselle. Vammaiset eivät ole ”suunnittelun passiivisia uhreja” tai riippuvaisia muista elämisenolojensa kohentamiseksi (Imrie 2014 [2004], 160). Kokemusten kerronta voikin antaa ääntä eletyn tilan kokemukselle. Se sanoittaa myös tilojen, arjen teknologioiden ja toimijoiden välisiä ristiriitatilanteita sekä niihin tehtyjä ratkaisuja. Ratkaisuilla pyritään tekemään tilasta elettyvämpi. ”Asuntooni ei ole tehty mitään muutostöitä, koska en ole niitä edes pyytänyt ja toistaiseksi olen pärjännyt ihan hyvin” (SKS KRA 2014, 503).

Jokapäiväisen tilan arkinen teknologia voi ol-

la esimerkiksi ”keittiöjakkara/taloustikkaat [joka] on aina apuväline kotona sekä työssä. Sitä samaa apuvälinettä käyttävät myös [monet muut] ihmiset (...)” (SKS KRA 2014, 498). Tai ”korotettu vessanpönttö, samoin sohva ja sänky ja tietenkin hyvä tukeva rollaattori ja muut tarvittavat apuvälineet. Ja lisäksi vammaiskuljetus.” (SKS KRA 2014, 34.) Jakkarat, korokkeet ja muut välineet ovat arkisia teknologioita, jotka tukevat toimijuutta jokapäiväisessä tilassa ja arjessa. Myös avustaja voi olla arkinen teknologia. Tällöin kyse on avusta, jossa avustaja toimii ikään kuin toiminnan teknisenä apuna. Apurin roolin rajaaminen vain arkiiseksi tekniikaksi voi kenties olla hankalaa, jos kyse on esimerkiksi puolison avustamisesta. Tällöinkin puoliso voi olla ”aivan äärettömän suuri apu arjessa. (esim. siivoamisessa ja muissa jokapäiväisissä askareissa)” (SKS KRA 2014, 641).

Esimerkiksi istumisen tai vaikkapa kodin siivouksen toimet ovat aika tavanomaisia ja ehkäpä juuri tämän totunnaisuutensa vuoksi usein itsestäänselvytyenä pidettyjä toimintoja. Mitä jos oma ruumis ei asetukaan siihen tavanomaiseksi oletettuun ruumis-toimijakäsitykseen, joka suorittaa esimerkiksi istumisen toiminnot ilman sen suurempia sanallistamisia? Esimerkiksi istumiseen liittyvät toimet ja asiat elämäntarinan avainsanoina kertovat paitsi tuosta kerrallisesta eletystä, niin myös siitä, että monet jokapäiväiset toiminnot ovat itsestäänselvyksiä vain näennäisesti. Entäpä jos ovesta ulos meneminen ei olisikaan itsestäänselvyys, vaan se vaatisi erityistä ruumiillisuuden ja sen rajojen kohtaamista?

”Oman rappuni ulko-ovi on painava ja kynnyks korkea joten minun on hyvin hanka[la] mennä sisään ja ulos” (SKS KRA 2014, 032). Painavat ovet vaativat voimia, jotta ne saa auki. Korkeiden kynnyksen ylitys asettaa toimijalle tietyn ruumiillisen vaateen – ja toiminnan esteen. Se, mitä yhteiskuntapolitiikan ohjelmakielellä kutsutaan esteettömyydeksi, eli konkreettisten paikkojen, tilojen ja rakennustenkin saavutettavuudeksi, on erinäisten tilallis-sosiaalisista rakennelmista johtuvien esteiden purkamista. Esteet voivat arjen (ja) ruumiillisuuden näkökulmasta olla kokemuksia ruumiista ja sen rajoista suhteista tilaan: siis sitä, että tulee tietoiseksi siitä, ettei oma ruumis pystykään toimimaan tiettyssä tilassa. Kerrontojen tilasuhteen jännite on siinä, miten tila ja ruumiillinen toimija kohtaavat.

”Ovet ovat raskaat, kynnykset korkeat, kauppaan meno sujuu mutta ostos[ten] laittaminen

kassiin tuottaa vaikeuksia (...)” (SKS KRA 2014, 031). Kerrottu kauppamatka alkaa (ja aikanaan myös päättynee) painavien ovien ja korkeiden kynnyksen äärellä. Ovi on aika jokapäiväinen arjen teknologia: esimerkiksi ulko-ovesta mennään ulos tai sisälle. Ovi voi olla korkealla, se voi vaatia ruumiillisia ponnistuksia avautuakseen tai olla muuten vain hankala avata (esim. SKS KRA 2014, 032, 503). Se on kuitenkin yksi niistä arjen teknologioista, jonka kanssa on toimittava, jos mieli kulkea yksityisen ja julkisen tiloissa.

Ovi myös rajaa: se vetää rajoja eri tilojen välille. Ovea on käytetty metaforana kuvaamaan erilaisia symbolisia ja konkreettisia rajanvetoja (esim. Jokinen & al. 2004). Metaforan avulla on pyritty tulkitsemaan myös kokemuksen ruumiillisuutta, jossa rajat esimerkiksi symbolisina (ovi sosiaalisena esteenä) ja konkreettisina (ovi kahden tilan käytännön rajana) risteävät (mt.). Ruumista on ajateltu rajana, jossa yhteiskunnan ja yksilön ambitiot risteävät (Jokinen & al. 2004, 8). Tässä ruumistulkinnassa voi havaita yhtymäkohtia vammaisuuden yhteiskuntatieteelliseen tulkintaan, jonka ytimessä on ristiriita yksilön kykyjen ja toimijuuden sekä yhteiskunnan oletusten kesken. Ruumis on erontekojen aluetta, jopa siten, että puhutaan ”ruumiisiin kirjoittuneista eroista ja järjestyksistä” (Julkunen 2004, 34). Kokemusten avaaminen näistä voikin sekä laajentaa tulkintatapoja että antaa ääntä vähemmän kuulluille tarinoille. Kulttuuristen tulkintarepertuaarien ja oman kokemuksen kohtaamattomuus voi tuntua vaikeasti sanallistettavina ristiriitoina tai ruumiillisina tiloina (Kosonen 1993). Ristiriita koetaan ruumiissa, ja ruumiin kautta, ruumiillisesti. Sen sanoittaminen voisi auttaa, mutta ristiriitaa voi olla hankala sanoilla saavuttaa ja taltuttaa (mt.).

Tavanomaisen julkisen tilan esteet

Tavanomaiset julkiset tilat mielletään yhteisiksi ja yleisiksi. On tyypillistä, että niihin kokoonnutaan suhteellisen sattumanvaraisesti (ei siis välttämättä sovita kaikkien paikalle tulijoiden kanssa yhteisestä ajasta), mutta kuitenkin tarkoitushakuisesti (paikalle mennään tietyn syyn tai tavoitteen vuoksi). Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi sairaalat, kulttuuri- ja urheilutapahtumien paikat tai (muut) julkiset rakennukset. Tavanomaisiin julkisiin kokoonnutaan ehkä satunnaisemmin, mutta oletuksena on, että niissä tilaa jaetaan yhdessä.

”[N]e [kulttuuritapahtumat] järjestetään paikoissa joissa on portaita” (SKS KRA 2014, 630).

Kertoja kuvaa sitä, miten tapahtumapaikat asettavat esteitä osallistumiselle. Este on käytännöllinen ja konkreettinen, mutta se voi olla kokijalle myös symbolinen raja: toiset pääsevät, toiset ei. Osallistumismahdollisuuksia esimerkiksi kulttuuritapahtumiin pidetään keskeisenä vammaispoliittisena tavoitteena. Toisaalta sitä ajatellaan yhdenvertaisuuden ja konkreettisten osallistumisen paikkojen toteutumisenä. Toisaalta kulttuuritapahtumilla nähdään olevan merkitystä hyvinvoinnille kokonaisvaltaisesti. (STM 2010, 21, 31, 120–122.)

Pääsymaksuihin ja tiloihin liittyviä esteitä voi tulla vastaan myös liikuntapaikoissa (SKS 2014, 238). Kulttuurin ohella ”terveysliikunnan” merkitys voi olla ”ilo ja virkistys” (SKS KRA 2014, 238–239). Se voi olla ”kivuttomuus, toiminnallisuus ja sosiaalinen hetki” (SKS KRA 2014, 240). Tällöin toimijuus tilanteistuu ruumiillisena ja sosiaalisena. Kertoja kuvaa itsensä vaikeavammaiseksi. Kerrottu liikuntatuokio antaa hänelle myönteisiä kokemuksia itsestä ruumiillisena toimijana. Liikuntatuokioissa tarvittavat arjen teknologiat ovat läsnä siten, että voi ”liikkua myös liikunnan ilosta oman kehoni toimintoista nauttien” (SKS KRA 2014, 240). Ruumis kääntyy toimijuuden resurssiksi yhdessä arjen teknologioiden ja toimijuutta tukevan tilasuhteen kanssa.

Erilaiset arjen teknologiat rytmittävät toimijuutta: ne voivat tukea toimijuutta tai murentaa sitä. Arjen teknologiat eivät välttämättä ole apuvälineitä, mutta ne voivat olla myös niitä. Apuvälineet voivat liittyä esimerkiksi liikkumiseen. Liikennevälineet ovat tyypillisesti keinoja päästä toisiin tavanomaisiin julkisiin tiloihin, kuten sairaalaan tai kulttuuritalolle. Liikennevälineet voivat olla tavanomaisen elämän tiloja, joissa käydään lyhyen aikaa. Esimerkiksi junasta on päästävä pois oikealla asemalla: ”junaa piti (...) vaihtaa (...). Huomasin kauhukseni, että (...) ovennapula oli niin korkealla, että juuri ja juuri yletyin painamaan oven auki.” (SKS KRA 2014, 503.) Tämänkaltaisissa tavanomaisissa tilanteissa toimijuus vahvistuu tai heikkenee usein suhteessa arkiin teknologioihin.

Tilojen arkiset teknologiat voivat kuitenkin olla vaikeasti saavutettavia. Tämä voi perustua oletukseen tietyn tyyppisestä toimijasta, jolloin tästä eroavat eivät saavutakaan arkisten teknologioiden apua. Esimerkiksi matalalattiabussiin meno rollaattorin kanssa voi olla ”vielä melko helppoa”, mutta ulos tuleminen ”onkin jo sitten jonkinmoimen taitolaji” (SKS KRA 2014, 112). Esteellisyys-

siä voivat rakentaa arkiset teknologiat ja inhimillinen toimijuus. Esimerkiksi jos kuljettaja ”viitsii ajaa (...) jalkakäytävän reunaan”, on nousut helpompia. Jos taas välimatka jää liian suureksi, ei ”pääse ulos ilman apua” (mt.). Tässä inhimillinen toimijuus (bussikuski, matkustaja[t]) yhdistyy arkiin teknologioihin erilaisten välineiden (rollaattori, bussi, jalkakäytävän reuna) kanssa.

”Oletko sä noin huonoon kuntoon mennyt?” (SKS KRA 2014, 522), kysyttiin rollaattorin saaneelta kertojalta. Kertoja itse koki rollaattorin ”käyttöönoton (...) edistykseenä” omalle toimijuudelleen: sen avulla kun pääsi ”ulos seinien sisältä” (mt.). ”Vasta ajan myötä ympäristö alkoi ymmärtää” (mt.) rollaattorin merkityksen. Tässä toimijuuden ja arkisen teknologian suhde ruumiiseen tulkitaan kaksitahoisena: muille se oli merkki toimijuuden heikkenemisestä, vaikka toimijalle itselleen se oli sen vahvistamista. Ajatus siitä, että ”rollaattoriahan käyttävät ikäloput, todella huonokuntoiset ihmiset” (mt.) tiivistää ruumiilliseen toimijaan liitetyn oletuksen kävelystä (tämän problematisoinnista, ks. Oliver 1996, 96–108). Ruumiin määrittely on dialogia kulttuuristen tulkin-taresurssien, oman sisäisen tarinan ja kerronnan välillä. Tiloihin liittyy oletuksia toimijasta ja ruumiillisuudesta. Myös apuvälineiden käyttöön voi liittyä leimoja tai niiden välttelyä: ”Olen itse aika erikoinen vammainen, josta se ei näy lähes ollenkaan. Toisaalta en suostu käyttämään valkoista keppiä, koska tiedän miten suomalainen väki kokee se[n] (...)” (SKS KRA 2014, 537.)

”[Suuri julkinen rakennus oli] uutuudestaan huolimatta hankala paikka liikkua, yleensäkin (...) on rappuset eikä kaidetta ollenkaan tarvitsenkin aina jonkun mukaan” (SKS KRA 2014, 032). Tässä toimijuus tarvitsee toista toimijaa toteutuakseen. Tila asettaa rajoja toimijuudelle ja tekee ruumiilliseen olemiseen aina vääjäämättä kuuluvan rajallisuuden entistäkin näkyvämmäksi. Julkisten tilojen esteettömyys ja saavutettavuus on keskeinen vammaispoliittinen käytäntö, jolla esimerkiksi yhdenvertaisuutta pyritään käytännössä edistämään. ”En voi tarpee[k]si korostaa fyysisen esteettömyyden merkitystä julkisten, yleisten (...) paikkojen rakentamisessa” (SKS KRA 2014, 238).

Eräs kertoja ihmetteleeekin sitä, miksei ”sellaisissa paikoissa missä käy paljon vanhuksia” ole esimerkiksi odotustilojen vessakalusteissa korotuksia. ”Niitä ei luulisi olevan taloudellisen rasittavuutensa vuoksiakaan mahdollisuus tuollaisiin tiloihin hankkia?” (SKS KRA 2014, 27–28.) Tämän päältä

katsoen ehkäpä vain pieneltä yksityiskohdalta vaikuttavan asian huomioimattomuus ”tuntuu kun se olisi (...) sairaiden ihmisten kiusaamista?” (SKS KRA 2014, 28). Tässäkin asetetaan toiselle puolelle ”sairaas” ja ”vanhukset”, ja toiselle muut. Noiden ”muiden” mukaisiksi suunnitellut julkiset tilat ja niiden arjen teknologiat koetaan ruumiillisesti, ja tämänkaltaisissa tilanteisissa tapauksissa tullaan tietoisiksi siitä, ettei oma ruumis asetu siihen oletettuun toimija-kategoriaan, jolle nämäkin tilat on tehty (ks. myös Mezei & Briganti 2012, 123–127).

Arkiset teknologiat, tilasuhteet ja toimijuudet voivat myös törmätä tai niiden kohtaaminen voi synnyttää jännitteitä. ”Terveet tungeksii, eivätkä väistä vaan seisovat edessä, ettei näe mitään” (SKS KRA 2014, 630). Kertoja istuu pyörätuolissa ja odottaa nähdäkseen esityksen. ”Vaikka odotat vuoroasi siinä ei sitä tule koskaan (...)” (mt.). Esteet saavat tässä tilallisten, sosiaalisten ja symbolisten suhteiden muodon. Siinä pyörätuolissa istuvan toimijan ”on tyydyttävä katsomaan seisovien ihmisten selkää”, eikä odotus auta, sillä ”jälleen on uudet selät edessä” (mt.). Kerronnassa symbolinen rajanveto liittyy pyörätuolin käyttäjän ja toisten osallistujien toimijuuksiin tilassa, jonka he jakavat. Se heijastelee oletusta toimija-ruumiista tilassa, jossa katsellaan ja kuunnellaan esitystä kahdella jalalla seisten (mt.). Pyörätuoli on varsin näkyvä apuväline, arjen teknologia, ja siten myös sosiaalinen väline, johon liittyy symboliikkaa. Useinhan juuri pyörätuolissa istuva hahmo on esimerkiksi inva-parkin tai muun tilan merkinä. Tilasuhteet ovat tilanteisia ja sosiaalisia: edessä oleva selkämuuri on ruumiillinen, sosiaalinen ja symbolinen. Se on myös tilanteinen, ei muuttumaton.

”Pyörätuoli ei nimittäin ole mikään este, vaan hidaste” (SKS KRA 2014, 77). Tässä pyörätuoli on arkinen teknologia, joka kuitenkin (ehkäpä toisinaan konkreettisesti) törmää tilojen esteisiin. ”Jos yhteiskunta ja ympäristö rakennetaan siten, että myös pyörätuolilla voi liikkua eri paikoissa, tällöin tämäkin este poistuu kokonaan” (SKS KRA 2014, 77). Katkelmassa on vammaispoliittista viritystä, katsetta rakenteissa ja asenteissa sekä ajatusta ympäristön ja yhteiskunnan ihmistoimijaisesta rakentamisesta. Niitä ei oteta annettuina tai ulkopuolelta tulevina vaan osallisena koettuna. Tilojen ajattelu oletetun toimija-ruumiin mukaan tuottaa tietynlaisia tilaratkaisuja. Niinpä ”liikuntaesteettömästä tilasta ei pitäisi olla kenellekään mitään haittaa – pikemminkin päinvastoin” (SKS KRA 2014, 77).

Kerronnoissa pohditaan vammaisuutta julkilausutusti tai (usein vain) rivien välissä. Tilasuhteiden näkökulmasta luettuna pohdinnat avautuvat enemmän ruumiillisten, tilallisten ja sosiaalisten rajojen suuntaan. Tilojen asettamat toimijuuden rajat ovat kerronnoissa ruumiillisina ulottuvuuksina. Kerronnat valaisevat tilojen esteettömyyden, tai usein päinvastoin esteiden, käytännön kokemuksia.

Johtopäätökset ja pohdinta

Ruumiillisen toimijuuden näkökulmasta kertomuksissa tavanomaisista yksityisistä ja julkisista tiloista nousevat esille koetut esteet. Yksityinen tila tarkoittaa tyypillisesti kotia. Sen kerrotut esteet liittyvät tavanomaisiin toimiin, kuten esimerkiksi siivoukseen, istumiseen tai huoneesta toiseen kulkemiseen. Yksityisen tilan elämisen problematiikkaa voi tiivistää ”koti vai asunto” -kysymykseen. Tällöin asunnolla viitataan yleensä lähinnä konkreettiseen tilaan, ja koti puolestaan liittyy asunnon tekemiseen kodiksi. Kotiin liitetään tunteita ja toiveita. Koti on nähty keskeisenä ruumiillisen toimijan identiteetin rakennuspaikkana (Mezei & Briganti 2012, 7–9).

Julkisissa tiloissa estekokemuksia kerrottiin muun muassa portaiden tai muuten saavuttaman tilan sekä esimerkiksi pääsymaksujen ja eteen kiilautuvien ihmisten kautta. Toisaalta eri tilojen estekokemuksissa samankaltaista on kokemus tilan, arkisten teknologioiden ja ruumiillisen toimijan välisestä ristiriidasta. Eräs keskeinen ero tavanomaisen yksityisen ja julkisen tilan estekokemuksissa liittyy ihmisten vuorovaikutukseen sekä tilaan elettyinä olosuhteina (ks. myös esim. Parkinson 2012; Arendt 2002). Julkinen tila oletetaan yhteiseksi ja samalla ei-kenenkään omaksi. Julkisen tilan vuorovaikutustilanteet luovat kokemuksia myös tilan yhteisestä jakamisesta tai jakamattomuudesta. Tilajakoa yksityiseen ja julkiseen on toki syytä problematisoida, mutta sen avulla voi havainnollistaa esimerkiksi tavanomaisen elämän tavoitteenasetteluun liittyviä käytännön kysymyksiä.

Tilat tuovat esille oletustoimijuutta eli käytännössä sitä, millaiselle toimijalle mikäkin tila on tehty. Esteettömyyttä voikin ajatella tilojen eletävämmäksi tekemisenä. Esteettömyys on yhteiskuntapoliittinen käytäntö, jolla pyritään edistämään yhdenvertaisuutta. Kokemus esteistä muo-

dostuu ruumiillisena toimijana tavanomaisen elämän tiloissa ja suhteissa arjen teknologioihin. Jos keskeiset kokemukset tavanomaisista esteistä jäävät sanoittamatta, esteettömyys ei ole sitä mitä ”mainostetaan” (SKS KRA 2014, 503). Esteettömyyden tutkimustarpeet avautuvat sekä käytännön kokemusten että yhteiskuntapolitiikan suuntiin.

Kerronnat ruumiillisen toimijan tavanomaisista tiloista tuovat esille kokemuksia esteettömyyden käytännöistä ja käyvät vuoropuhelua vammaisuudesta tulkintarepertuaarien kanssa. Niissä myös pohditaan vammaisuutta ja sen merkitystä kerrotulle itselle. Kokemuskerrontojen vammaisuustulkinnat kytkeytyvät paljolti lääketieteen sanastoon, vanhuuteen tai poikkeavuuteen normaaliksi ajattelusta. Muutamissa kerrannoissa hyödynnetään suhteiden näkökulmaa vammaisuuden tulkinnassa. Yhteistä tulkinnoille on ruumiillisen toimijan ja tilan ristiriitainen suhde. Kerrontaan vaikuttavat yleensä sekä kerrotun että kertomahetken olosuhteet. Kertomuksia ruumiillisen toimijuuden ja vammaisuuden ulottuvuuksista voisi tutkia myös

esimerkiksi ikään tai sukupuoleen liittyvien kerrotojen suhteen. Lisäksi kerrotun ruumiillisuuden ja vammaisuuden jatkotutkimushaasteet kiinnittyvät tavanomaisen elämän kertomuksiin esimerkiksi työstä tai palvelukäytännöistä.

Ruumiillisuus on toimijan väistämätön olottuvuus, mutta kokemuksia siitä voi olla hankala sanoittaa. Esimerkiksi vammaisuuden ja ruumiin suhteiden kerronta on perinteisesti ollut vaikeaa. Miranda Fricker (2007) kirjoittaa sanojen puutteesta epäoikeudenmukaisuuden rakennusaineena. Hänen mukaansa kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta voivat rakentua yhtäältä siten, ettei ole sanoja kertoa kokemuksesta. Toisaalta sanoja voi olla, mutta ne ovat lähtökohtaisesti jotenkin leimaavia. Tällöin kerronta asettuu tulkintakehyksen kautta tiettyyn kaavaan, eikä itse kokemus tule kerrotuksi. Tämä voi vaikuttaa myös kertomusten vastaanottoon ja ymmärtämiseen. Jos osa ihmisistä jää sanoja vaille, on sillä syviä yhteiskunnallisia, yhteisöllisiä ja yksilöllisiä vaikutuksia, mikäli ajatlemme tarinankerrontaa olemistapana.

Saapunut 19.6.2017
Hyväksytty 2.11.2017

KIRJALLISUUS

- Arendt, Hannah: *Vita activa: ihmisenä olemisen ehdot.* (suom. Eija Virtanen) Tampere: Vastapaino, 2002.
- Braidotti, Rosi: *The politics of ontological difference.* S. 89–105. Teoksessa Brennan, Teresa (toim.): *Between Feminism and Psychoanalysis.* London, New York: Routledge, 2002.
- Corker, Mairian & Shakespeare, Tom: *Mapping the Terrain.* S. 1–17. Teoksessa Corker, Mairian & Shakespeare, Tom (toim.): *Disability/Postmodernity: Embodying Disability Theory.* New York: Continuum, 2001.
- Freund, Peter: *Bodies, Disability and Spaces: The social model and disabling spatial organisations.* *Disability & Society* 16 (2001[2010]): 5, 689–706.
- Fricker, Miranda: *Epistemological Injustice. Power & the Ethics of Knowing.* Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Giddens, Anthony & Sutton, Philip W.: *Essential Concepts in Sociology.* Cambridge: Polity Press, 2014.
- Hubbard, Phil & Kitchin, Rob & Valentine, Gill: *Editors' introduction.* S. 1–15. Teoksessa Hubbard, Phil & Kitchin, Rob & Valentine, Gill (toim.): *Key Thinkers on Space and Place.* London: SAGE, 2004.
- Hänninen, Vilma: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos.* Tampere: Tampereen yliopisto, 1999.
- Hänninen, Vilma: *A model of narrative circulation.* *Narrative Inquiry* 14 (2004):1, 69–85.
- Imrie, Rob: *Disability, Embodiment and the Meaning of the Home.* S. 156–162. Teoksessa Gieseking, Jen Jack & Manglod, William & Katz, Cindi & Low, Setha & Saegert, Susan (toim.): *The People, Place, and Space Reader.* New York: Routledge, 2014 [2004].
- Jokinen, Eeva & Kaskisaari, Marja & Husso, Marita: *Ruumiin taju. Rakenteet, kokemukset, subjekti.* S. 7–13. Teoksessa Jokinen, Eeva & Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.): *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö.* Tampere: Vastapaino, 2004.
- Jokinen, Eeva: *Aikuisten arki.* Helsinki: Gaudeamus, 2005.
- Julkunen, Raija: *Sosiaalipolitiikan ruumis.* S. 17–40. Teoksessa Jokinen, Eeva & Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.): *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö.* Tampere: Vastapaino, 2004.
- Kilian, Eveline & Wolf, Hope: *Introduction: The Spatial Dimensions of Life Writing.* S. 1–21. Teoksessa Eveline Kilian & Hope Wolf (& Kathrin Todrasi) (toim.): *Life Writing and Space.* Surrey, England & Burlington, VT, USA: Ashgate, 2016.

- Kosonen, Ulla: Työttömän naisen ruumis. *Naistutkimus* 6 (1993): 2, 47–50.
- Mezei, Kathy & Briganti, Chiara: *The Domestic Space Reader*. Toronto: Toronto University Press, 2012.
- Oliver, Michael: *Understanding Disability. From Theory to Practice*. Basingstoke: Palgrave, 1996.
- Oliver, Michael: The social model of disability: thirty years on. *Disability & Society* 28 (2013): 7, 1024–1026.
- Parkinson, John R.: *Democracy and Public Space. The Physical Sites of Democratic Performance*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM): *Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015*. Julkaisuja 2010:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2010.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Kansanruousarkisto & Kynnys ry: *Vammaisena Suomessa -elämäkerta-aineistokeruun saate*, 2013. <http://neba.finlit.fi/kra/keruut/vammaisuus.pdf> (luettu 17.5.2017)
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Kansanruousarkisto (KRA) & Kynnys ry: *Vammaisena Suomessa 2013–2014 -elämäkerta-aineisto*, 2014.
- Tedre, Silva: Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan! *Inhomaterialistinen hoivatutkimusote*. S. 41–63. Teoksessa Jokinen, Eeva & Kaskisaari, Marja & Husso, Marita (toim.): *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 2004.
- Teittinen, Antti: Miksi vammaiset syrjäytyvät työelämästä? *Rakenteellinen näkökulma*. S. 75–100. Teoksessa Kivirauma, Joel (toim.): *Vammaisten elämä ja elämäkerta. Tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Kynnys ry, 2015.
- Teyssot, Georges: *A Topology of Everyday Constellations*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2013.
- Thomas, Carol: *Sociologies of Disability and Illness. Contested Ideas in Disability Studies and Medical Sociology*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007.
- Turner, Bryan S.: *The Body and Society. Explorations in Social Theory*. 3. painos. Thousand Oaks, CA: Sage, 2008.
- Varhila, Kirsi & Huhta, Jaana & Parsons, Annika & Sivula, Sirkka & Konttinen, Juha-Pekka: *Vammaislainsäädännön uudistamisryhmän loppuraportti*. Muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:21. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 2015.

ENGLISH SUMMARY

Merja Tarvainen: Embodied spaces. The everyday and narrated disability (Ruumiilliset tilat. Tavanomainen arki ja kerrottu vammaisuus.)

Embodied experiences of disability remain relatively hidden from research and from the broader social and political debate. Given the established tradition of individually based and medically oriented interpretations of disability, embodiment remains a difficult issue for disability studies. However, conceptions of body and embodiment impact on conceptions of agency (and vice versa). Narratives of experienced disability and embodiment give greater exposure to previously hidden stories and widen the perspective on agency and embodiment.

This research focused on lived spaces and narrated disability in the context of everyday life. The analysis used the concepts of space, agency and everyday technologies, which refer to the tools applied in everyday practices. The research question was as follows: How do narrators narrate embodied agency in spaces of everyday life? Life story data (Life of Disabled Persons in Finland 2013–2014) were analysed using the

model of narrative circulation (MNC). Situation and conditions (applied from MNC) were methodological points of reference. Narrations about embodied agency with disability are situated to everyday public (e.g. cultural events, hospital) and private (especially the home) spaces. Everyday spaces are typically designed for a particular type of embodied actor. People who do not fit into this design assumption may face spatial barriers in their everyday life. Barriers and obstacles translate into inaccessibility, which are met as an embodied agent. Embodiment is therefore an integral part of experiences of disability. Improving accessibility is a key aim of current disability policy. If key experiences of inaccessibility are not narrated, accessibility policy will remain without practical and empirical connections and even relevance. A deeper understanding of the life situations and everyday obstacles faced by disabled persons will also require more generic research into narrated disability and embodiment.

Keywords: disability, space, lived narrative, agency, embodiment.